

olikin käsiteltävänä aikana mitä keskeisin. Ulkomaiset ”revisio-
nistiset” virtaukset myös muistuttivat jossakin määrin Kuusisen ohjelmaa. Kiina puolestaan lähti sosialismin kehittämisessä omalle tielleen, pyrkien kohentamaan talouttaan niin sanotulla ”suurella hyppäyksellä” ja vaatien irtisanoutumista rauhanomaisen rinnakkaiselon periaatteesta. Neuvostoliitto vastasi ”dogmatismia” vastaisella kampanjalla. Kiinalaiset vastustivat myös destalinisointia ja edustivat siten NKP:n konservatiivien kanssa samansuuntaisia näkemyksiä. Kuusinen osallistui aktiivisesti ”poikkeaman” vastaiseen kampanjaan.

NKP:n vuonna 1961 hyväksytty puolueohjelma laadittiin Boris Ponomarjovin johdolla toimivassa komiteassa. Kuusinen oli sen alkuperäinen puheenjohtaja, mutta joutui jättämään paikkansa miltei välittömästi. Syytä Kuusisen syrjäyttämiseen voidaan vain arvailla. Tekijän mukaan hän ilmeisesti oli liian leimautunut oman linjansa edustaja voidakseen toimia eri tahoja edustavan komitean puheenjohtajana. Tekijä on analysoinut perinpohjaisesti puolueohjelman valmistumiseen liittyviä dokumentteja ja esimerkiksi vertaillut lopullista versiota vuoden 1958 luonnokseen. Vertailu osoittaa, että komitea oli aluksi haluton esittämään aikatauluja ja määrällisiä osoittimia, jotka tulivat kuvaan myöhemmin. Luonnoksessa esitettiin myös usean ehdokkaan vaaleja. Hruštšovin väliintulon ansiosta ohjelman sävy muuttui ja ”innostavat” määrääajat ja kasvuluvut tulivat kuvaan mukaan. Asiaan vaikutti sekin, että myös keskuskomitea päätti kommunistisen yhteiskunnan tulevan pääpiirteissään rakennetuksi 15–20 vuoden aikana. Hruštšovin vaikutusta olivat myös ajatukset nopeasta virkakierrosta myös puolueen piirissä.

”Koko kansan valtion” -käsite

tuli puolueohjelmaan vuonna 1961 ja säilyi myös vuoden 1986 uudistetussa laitoksessa. Käsite joutui kuitenkin tällä välin sivuraiteelle Hruštšovin syrjäytyttyä. Käsitettä pyrkivät nostamaan esille sellaiset ”vihaiset nuoret miehet” kuin Kuusisen oppilas Burlatski, mutta huonolla menestyksellä. Hruštšovin jälkeen NKP palasi kohti stalinismia, ja johtajan rehabilitointi oli lähellä tapahtumistaan vuonna 1969. Tekijän arvion mukaan ”kuusislaiset” ajatukset tulivat uudelleen käyttöön perestroikan vuosina. Tekijä kuitenkin arvelee, ettei Kuusinen olisi kannattanut yhtä jyrkkiä reformeja. Tekijän kokonaisarvion mukaan Kuusisen ”ohjelma” oli pikemminkin rohkea kuin uutta luova. Konservatiiveilla oli puolueessa paljon vaikutusvaltaa ja uudistusohjelman esittäminen vaati Kuusiselta rohkeutta.

Loppuluvussa tekijä arvioi Kuusisen roolia ja perintöä. Hän katsoo Kuusisen tuon ajan Neuvostoliitossa olleen omaa luokkaansa marxilaisuuden tuntijana. Toisaalta Kuusisen pyrkimystä perustella reformeja Leninin ajatuksilla tekijä pitää vähemmän vakuuttavana ja leimaa hänet tässä suhteessa ”leikkaus- ja liimaus” metodin käyttäjäksi. Ajattelijana Kuusinen ei ollut erityisen omintakeinen. ”Teknikkona” tekijä pitää Kuusista varsin taitavana: hän vältti liian perusteellisia uudistuksia ja pyrki kytkemään oman ohjelmansa pää-

sihteerin intresseihin. Kuusinen myös ymmärsi ulkopoliittisen ulottuvuuden merkityksen ja pyrki välttämään riskejä tälläkin taholla. ”Järjestelijänä” kirjoittaja katsoo Kuusisella olleen vähiten menestystä.

Sikäli kuin asia koskee marxismi-leninismien roolia Neuvostoliiton politiikassa, voidaan tekijän mukaan havaita, että se oli kaikkea muuta kuin triviaali. Ideologiaa voitiin käyttää ja käytettiin muutoksen välineenä, ei pelkkänä lyömäaseena. Virallinen ideologia oli myös aina kiivaan kulissientakaisten taistelujen tulos.

Henkilönä Kuusinen oli epäilemättä ennen kaikkea pragmatikko, mutta Stalinin jälkeinen kausi todisti, ettei hän ollut pohjimmiltaan pelkkä lakeija. Uudistuspoliitikoksi ryhtyminen oli riskaabeli valinta, jonka helppoa elämää tavoitteleva olisi voinut jättää tekemättä. Tekijän arvion mukaan Kuusinen myös jätti poliittisen perinnön, jolla oli Neuvostoliiton myöhemmän historian kannalta merkitystä.

Renkaman kirja on huolellisesti kirjoitettu ja tekijä perustelee teesinsä vakuuttavasti. Se ei aseta itselleen kovin korkeita tavoitteita, mutta kuuluu silti aikakauden tutkijan pakolliseen lukemistoon. Vaikka kieli on sinänsä hyvää, ei lukijan osaa voi kirjan rakenteen takia pitää erityisen kadehdittavana.

Timo Vihavainen

Venäjä matkalla tietoyhteiskuntaan

Ilmari Susiluoto: Suuruuden laskuoppi. Venäläisen tietoyhteiskunnan synty ja kehitys. Helsinki: WSOY, 2006.

Ilmari Susiluoto on seurannut pitkään entisen Neuvostoliiton ja nykyisen Venäjän poliittista, taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä. Hän on myös julkais-

sut aktiivisesti kirjoja Venäjän muutoksista. Tuoreimmassa tutkimuksessaan Susiluoto pureutuu venäläisen tietoyhteiskunnan kehitykseen.

Yhteiskuntatieteilijät ovat keskustelleet tietoyhteiskunnasta – alkujaan informaatioyhteiskunnasta – varsin vilkkaasti jo runsaan 30 vuoden ajan. Keskus-

telun avaajana pidetään yleisesti Daniel Bellin laajaa tutkimusta jälkiteollisesta yhteiskunnasta. Kirja ilmestyi vuonna 1974. Tutkimuksessaan Bell korosti tiedon merkityksen kasvua yhteiskunnassa ja erityisesti tietotyön yleistyä. Bellin mukaan tietotyön yleistymisen merkitsee samalla yhteiskunnallisten valtasuhteiden muutosta, tiedon merkitys kasvaa perinteisten valtaresurssien kustannuksella.

Viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana merkittävimmin puhevuoron tietoyhteiskunta-keskustelussa on käyttänyt Manuel Castells. Informaation aikaa käsittelevässä trilogiassaan hän on pohtinut verkostoitumisen ja informatiivisuuden yhteiskunnallisia vaikutuksia. Castells korostaa käynnissä olevan muutoksen globaalia luonnetta ja sitä, kuinka uudet teknologiat tunkeutuvat peruuttamattomasti arjen eri alueille. Bellin ja Castellsin ohella tärkeitä puhevuoroja ovat käyttäneet myös Yoneji Masuda ja Alvin Toffler. Masuda ennakoii mikrotietokoneiden vallankumousta 2000-luvun alkuun ennen kuin Apple tai IBM olivat edes tuoneet markkinoille ensimmäisiä henkilökohtaisia tietokoneitaan. Toffler on puolestaan ennakoinut verkottumisen ja tietoverkkojen merkityksen kasvua.

Susiluodon Venäjä-analyysi poikkeaa edellä mainituista lähestymistavoista. Hän ei kerro yhteiskunnan rakenteellisista muutoksista, *Suuruuden laskuopin* suurena kertomuksena on venäläisen tietokoneen historiallisten vaiheiden kuvaus ja tietotekniikan kehityksen yksityiskohtainen analyysi.

Tällä hetkellä Venäjä on tietoyhteiskunnallistumisen suhteen valtavasti jäljessä kaikkein kehittyneimpiä maita, joihin esimerkiksi Suomi kuuluu. Jälkeenjääneisyys koskee niin mobiilia viestintää, internetin käyttöä kuin IT-teknologian hyödyntämistä

ihmisten arjessa, taloudessa tai hallinnossa. Näin ei ole aina ollut. Susiluodon värikäs ja paikoin hyvinkin rönsyilevä tutkimus osoittaa, miten venäläiset filosofit, insinöörit ja matemaatikot olivat aivan teknisen kehityksen eturintamassa jo 1900-luvun alussa. Neuvostoliiton aikana teknologinen tutkimus- ja kehitystyö alistettiin kommunistisen puolueen tiukkaan valvontaan, etevimmät tutkijat joutuivat vainon kohteeksi, ja kehitystyö suunnattiin palvelemaan pääosin sotateollisuuden tarpeita.

Tietotekniikan kehitys Venäjällä on täynnä katkoksia. Aleksandr Bogdanovin omaperäinen *Tektologia* ilmestyi jo vuonna 1912. Lokakuun vallankumousta seurannut lyhyt moniarvoisen kehittelyn kausi katkesi väkivaltaisesti viisivuotissuunnitelmiin ja Stalinin terroriin. Toisen maailmansodan jälkeen tutkijoita haalittiin vankileireiltä kehittämään atomipommin rakentamisen vaatimaa laskentakapasiteettia. Nopea teknisen osaamisen kasvu kulminoitui Sputnikiin ja Juri Gagarinin avaruuslentoon. Tosin neuvostotutkimusta oli avustamassa esimerkiksi suomalaisia ja amerikkalaisia ekspertejä. Näinä aikoina Neuvostoliitossa suunnitellut tietokoneet olivat tekniseltä tasoltaan ja suorituskyvyltään täysin amerikkalaisten luokkaa. Brežnevin aikana päädyttiin kuitenkin kopioimaan amerikkalaisia tietokonejärjestelmiä, ja vaikka kehitystyötä tehtiinkin eri puolella maata, omaan tuotantoon ei panostettu. Vaikka tutkijat suunnittelivat tehokkaita mikroprosessoreja, niitä ei hyödynnetty käytännössä.

Suuruuden laskuoppi tarjoaa lukijalleen runsaasti kiinnostavia yksityiskohtia tietotekniikan vaiheista neuvostojen maassa. Neuvostoliitossa oli kolme suurta tutkimuksen keskittymää Moskova, Pietari ja Kiova. Näiden lisäksi tutkimustyötä harjoitettiin

lukuisissa suljetuissa kaupungeissa. Tutkimusryhmät toimivat eri ministeriöiden alaisuudessa ja niiden keskinäinen vuorovaikutus oli olematonta. Eri tutkimusryhmien rakentamat koneet ja niiden ohjelmat eivät juurikaan kyenneet toimimaan yhdessä. Tästä huolimatta Neuvostoliiton armeijalla oli käytössään internetiä vastaava tietoverkko.

Susiluoto piirtää tarkan kuvan siitä kuinka hierarkkisesti organisoitu puoluebyrokraatia milloin mahdollistaa, milloin estää teknistä kehitystä. Tärkeä havainto on, että kun 1980-luvulla mikrotietokoneiden tulo markkinoille avasi kapitalistissa maissa tietä niin kutsutulle uudelle taloudelle, Neuvostoliitossa pidättäytyttiin tiukassa keskusjohtoisuudessa ja tietokoneiden käyttöä valvottiin tarkasti.

Ilmari Susiluodon teos on tärkeä lisä sekä tietoyhteiskuntia koskevaan keskusteluun että suomalaisen Venäjä-tutkimukseen. Kirjassa on paljon jännittäviä ja yksityiskohtaisia kuvauksia teknologisen tutkimuksen joskus suorastaan ihmeellisistä vaiheista Neuvostoliitossa. Samalla se tarjoaa lukijalleen runsaasti tuoretta tietoa mobiiliin viestintään ja internetin kehityksestä 2000-luvun Venäjällä. Jäin kuitenkin kaipaamaan pohdintoja tietotekniikan käytöstä taloudessa ja hallinnossa. Olisi esimerkiksi kiinnostavaa tietää, miten suuret neuvostoliittolaiset yritykset esimerkiksi 1970-luvulla hallitsivat ja käsitelivät tietoa, ja miten tietohallinto on järjestetty nykyisissä suuryrityksissä. Susiluoto on taitava kirjoittaja. *Suuruuden laskuoppia* on suorastaan ilo lukea, vaikka joskus tuntuukin, että kirjassa pannaan liian paljon painoa yksittäisten henkilöiden vaikutukselle ja yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden merkitys jää paitsioon.

Harri Melin